

UDC: 339.5(045)(575.1)

BOJXONA TO'G'RISIDAGI QONUN HUJJATLARINI BUZISH JINOYATINING O'ZIGA XOS JIHATLARI VA OBYEKTIV BELGILARI

Xolikov Farhod O'ktamovich,
Toshkent davlat yuridik universiteti
Jinoyat huquqi, kriminologiya
va korrupsiyaga qarshi kurishish
kafedrası o'qituvchisi
ORCID: 0000-0003-4475-0898
e-mail: fxolikov@internet.ru

Annotatsiya. Maqolada muallif tomonidan bojxona to'g'risidagi qonun hujjatlarini buzish jinoyatining obyektiv belgilariga oid ayrim mulohazalar bayon qilingan. Shuningdek, muallifning qayd etishicha, bugungi kunda rivojlangan bozor iqtisodiyoti va globallashuv jarayonlarida hech qaysi mamlakat o'z qobig'iga o'ralib, faqat o'zi ishlab chiqargan mahsulot hisobiga yashay olmaydi. Dunyo bozori mavjud ekan, mamlakatlar o'rtasida xalqaro mehnat taqsimoti, tovarlarni ayirboshlash uchun eksport-import operatsiyalari ham mavjud bo'ladi. Bunday tovarlarning turi va miqdori, albatta, muayyan davlatdagi mavjud ehtiyojlardan kelib chiqadi. Har bir mamlakat o'z iqtisodiyotini tashkil etar ekan, ushbu holatlarni hisobga olishga majburdir. O'zi ishlab chiqargan tovarlar hisobiga natural xo'jalik asosida yashamoqchi bo'lgan mamlakatlar tajribasi shundan dalolat beradiki, ular qoloqlik va qashshoqlikka mahkum bo'ladilar. Ammo bunday sharoitda davlat hududiga kirib kelayotgan tovarlarning belgilangan standartlarga javob berishi, turi va sifati katta ahamiyat kasb etadi. Sifatsiz va tegishli standartlarga javob bermaydigan tovarlarning mamlakat hududiga olib kirilishi nafaqat aholi salomatligi, hayoti, balki davlat xavfsizligiga ham xavf tug'diradi. Shu sababdan kamroq harakat qilib, ko'proq foyda qilishni o'ylagan jinoyatchilar turli yo'llar va usullar orqali bunday tovarlarni mamlakat hududiga olib kirish (olib chiqish)ga harakat qiladilar. Shuning uchun ham barcha davlatlarda shu kabi holatlarning oldini olish va ularga qarshi kurashish maqsadida mamlakatning chegara hududlarida bojxona nazorati tashkil etiladi.

Kalit so'zlar: tovar, boshqa qimmatliklar, bojxona, bojxona qonunchiligi, bojxona nazorati, yashirib o'tkazish, bojxona hujjatlari, deklaratsiya, O'zbekiston Respublikasining bojxona chegarasidan olib o'tish.

ОСОБЕННОСТИ И ОБЪЕКТИВНЫЕ ПРИЗНАКИ НАРУШЕНИЯ ТАМОЖЕННОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА КАК ПРЕСТУПЛЕНИЯ

Холиков Фарход Уктамович,
преподаватель кафедры «Уголовное право, криминология
и борьба с коррупцией» Ташкентского государственного
юридического университета

Аннотация. В статье автор описывает некоторые комментарии к объективным признакам преступления – нарушения таможенного законодательства. Также, по замечанию автора, в условиях современной развитой рыночной экономики и процессов глобализации ни одна страна не может оставаться изолированной и жить только за счет производимой продукции. Пока существует мировой рынок, будет существовать международное разделение труда между странами, экспортно-импортные операции по обмену товарами. Вид и количество таких товаров, безусловно, зависят от существующих потребностей конкретной страны. Каждая страна обязана учитывать эти обстоятельства при организации своего хозяйства. Опыт стран, пытающихся жить на основе натурального хозяйства за счет производимых ими товаров, показывает, что они обречены на отсталость и нищету. Однако в таких условиях большое значение имеет то, чтобы товары, поступающие на территорию государства, соответствовали заданным стандартам, типу и качеству. Ввоз на территорию страны некачественных товаров, не отвечающих соответствующим стандартам, представляет угрозу не только здоровью и жизни населения, но и безопасности государства. По этой причине преступники, которые думают о том, чтобы приложить меньше усилий и получить больше прибыли, разными способами пытаются ввозить (вывозить) такие товары в страну (из страны). Поэтому для предупреждения и борьбы с подобными ситуациями во всех странах организован таможенный контроль в приграничных районах страны.

Ключевые слова: товары, иные ценности, таможня, таможенное законодательство, таможенный контроль, сокрытие, таможенные документы, декларирование, перемещение через таможенную границу Республики Узбекистан.

SPECIFIC ASPECTS AND OBJECTIVE SIGNS OF THE CRIME OF VIOLATION OF CUSTOMS LEGISLATION

Kholikov Farhod Uktamovich,
Lecturer at the Department of Criminal Law,
Criminology and Anti-corruption of
Tashkent State University of Law

Abstract. *In the article, the author describes some comments on the objective signs of the crime of violation of customs legislation. Also, according to the author's note, in today's developed market economy and globalization processes, no country can stay in its shell and live only at the expense of the products it produces. As long as there is a world market, there will be an international division of labor between countries, and export-import transactions for the exchange of goods. The type and quantity of such goods, of course, depends on the existing needs in a particular country. Each country is obliged to take these circumstances into account while organizing its economy. The experience of countries that try to live on the basis of a natural economy at the expense of the goods they produce shows that they are doomed to backwardness and poverty. However, in such conditions, it is of great importance that the goods entering the state territory meet the specified standards, type and quality. The importation of low-quality goods that do not meet the relevant standards into the territory of the country poses a threat not only to the health and life of the population but also to state security. For this reason, criminals who think of making less effort and more profit try to import (export) such goods into the territory of the country in different ways. Therefore, in order to prevent and combat similar situations in all countries, customs control is organized in the border areas of the country.*

Keywords: *goods, other valuables, customs, customs legislation, customs control, concealment, customs documents, declaration, transportation across the customs border of the Republic of Uzbekistan.*

Bugungi kunda rivojlangan bozor iqtisodiyoti va globallashuv jarayonlarida hech qaysi mamlakat o'z qobig'iga o'ralib, faqat o'zi ishlab chiqargan mahsulot hisobiga yashay olmaydi. Dunyo bozori mavjud ekan, mamlakatlar o'rtasida xalqaro mehnat taqsimoti, tovarlarni ayirboshlash uchun eksport-import operatsiyalari ham mavjud bo'ladi. Bunday tovarlarning turi va miqdori, albatta, muayyan davlatdagi mavjud ehtiyojlardan kelib chiqadi. Har bir mamlakat o'z iqtisodiyotini tashkil etar ekan, ushbu holatlarni hisobga olishga majburdir. O'zi ishlab chiqargan tovarlar hisobiga natural xo'jalik asosida yashamoqchi bo'lgan mamlakatlar tajribasi shundan dalolat beradiki, ular qoloqlik va qashshoqlikka mahkum bo'ladilar.

Ammo bunday sharoitda davlat hududiga kirib kelayotgan tovarlarning belgilangan standartlarga javob berishi, turi va sifati katta ahamiyat kasb etadi. Sifatsiz va tegishli standartlarga javob bermaydigan tovarlarning mamlakat hududiga olib kirilishi nafaqat aholi salomatligi, hayoti, balki davlat xavfsizligiga ham xavf tug'diradi. Shu sababdan kamroq harakat qilib, ko'proq foyda qilishni o'ylagan jinoyatchilar turli yo'llar va usullar orqali bunday tovarlarni mamlakat hududiga olib kirish (olib chiqish) ga harakat qiladilar. Shuning uchun ham barcha davlatlarda shu kabi holatlarning oldini olish va ularga qarshi kurashish maqsadida mamlakatning chegara hududlarida bojxona nazorati tashkil etiladi.

Jinoyat obyekti – bu jinoiy tajovuz qaratilgan va ana shu tajovuz orqali unga zarar yetkazilishi mumkin bo'lgan Jinoyat kodeksi bilan qo'riqlanadigan ijtimoiy munosabatlardir.

Jinoyat obyekti yordamida jinoyat huquqining ijtimoiy-siyosiy mazmuni, tajovuz qilish ijtimoiy xavfliligining xarakteri aniqlanadi. Ma'lumki, jinoyatning yuridik mohiyati, uning ijtimoiy xavflilik darajasini aniqlashda, jinoyat qonunining Maxsus qismida jinoyat-huquqiy taqiqlarni joylashtirish tartibini belgilashda jinoyatning obyekti birinchi darajali ahamiyat kasb etadi.

Bojxona to'g'risidagi qonun hujjatlarini buzish jinoyati iqtisodiyot asoslariga qarshi qaratilgan jinoyat bo'lib, uning ijtimoiy xavfliligi bu turdagi qilmishlarning sodir etilishi nazorat qilib bo'lmaydigan tovarlar muomalasining O'zbekiston Respublikasi hududida taqchilligi holatini yuzaga keltiradi hamda mahalliy ishlab chiqaruvchilar rentabelligiga putur yetkazadi. Davlat bojxona siyosatini yuritish orqali mahalliy ishlab chiqaruvchilar huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilinadi.

Bundan tashqari, mazkur jinoyatning sodir etilishi boshqa jinoyatlarning ham amalga oshirilishiga zamin yaratadi. Jumladan, soliq yoki boshqa majburiy to'lovlarni to'lashdan qasddan bo'yin tovlash, O'zbekiston Respublikasi hududiga noqonuniy kirish yoki chet elga chiqish, sifatsiz yoki xavfsiz mahsulotlarni muomalaga kiritish kabi ijtimoiy xavfli qilmishlar shular jumlasidan.

Xuddi shuningdek, bojxona to'g'risidagi qonun hujjatlarini buzish jinoyati iqtisodiy barqarorlikni izdan chiqaradi, inflyatsiya darajasi oshishiga real xavf tug'diradi. Bu esa jamiyatning iqtisodiy asoslariga putur yetkazib, iqtisodiyotni modernizatsiyalash jarayonlarini sekinlashtiradi.

Ushbu jinoyat normasining dispozitsiyasi blanket xarakterga ega. Mazkur moddaning nomida qilmishga jinoiy-huquqiy baho berish uchun bojxona to'g'risidagi qonun hujjatlariga havola qilish lozim.

Quyida rioya qilmaganlik yoki bo'ysunmaganlik yoxud tegishli talablarni buzganlik uchun yuridik javobgarlik keltirib chiqaradigan bojxona to'g'risidagi qonun hujjatlarining ayrimlarini ko'rib chiqamiz.

Ushbu normativ-huquqiy hujjatlarga O'zbekiston Respublikasining Bojxona kodeksi, O'zbekiston Respublikasining "Davlat bojxona xizmati to'g'risida"gi, "Madaniy boyliklarning olib chiqilishi va olib kirilishi to'g'risida"gi qonunlari, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Meva-sabzavot mahsulotlari, uzum, poliz, dukkakli ekinlar, shuningdek, quritilgan sabzavot va mevalarni mahalliy eksport qiluvchilarni qo'llab-quvvatlash bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi qarori, O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki va O'zbekiston Respublikasi Davlat bojxona qo'mitasining "Jismoniy shaxslar tomonidan naqd chet el valyutasini O'zbekiston Respublikasiga olib kirish va O'zbekiston Respublikasidan olib chiqish tartibi to'g'risida"gi yo'riqnomasi, O'zbekiston Respublikasi Davlat bojxona qo'mitasi, O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi, "O'zbekiston temir yo'llari" Davlat-aksiyadorlik kompaniyasi va O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining Temir yo'l transportida yuruvchi yo'lovchilar qo'l yuki, yuki, valyuta va valyuta qimmatliklarining bojxona nazorati va rasmiylashtirish tartibi hamda boshqalarni misol qilib keltirish mumkin.

Bojxona to'g'risidagi qonun hujjatlarini buzish bilan bog'liq jinoyatlar uchun O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 182-moddasi (bojxona to'g'risidagi

qonun hujjatlarini buzish) hamda 246-moddasi (kontrabanda)da jinoiy javobgarlik belgilangan.

Bojxona to'g'risidagi qonun hujjatlarini buzish bilan bog'liq jinoyatlar iqtisodiyot asoslariga qarshi jinoyatlar qatoriga kiritilgan. Bojxona to'g'risidagi qonun hujjatlarini buzishning ijtimoiy xavfliligi nafaqat O'zbekiston Respublikasi iqtisodiyotiga zarar yetkazishi, balki boshqa og'ir jinoyatlar sodir etilishiga zamin yaratishi bilan ham belgilanadi. Bojxona to'g'risidagi qonun hujjatlarini buzish jinoyatini sodir etish natijasida nazorat qilinmagan tovarlar muomalasi yoki tovarlarning respublika hududida taqchilligi holatini keltirib chiqarishiga sabab bo'lishi bilan ham izohlanadi. Shuningdek, bojxona to'g'risidagi qonun hujjatlarini buzish bilan bog'liq jinoyatlarning sodir etilishi natijasida mamlakatning iqtisodiy barqarorligiga putur yetkaziladi, inflyatsiya darajasi oshishining real xavfini keltirib chiqaradi.

Mazkur jinoyatning obyekti tovar yoki boshqa moddiy qimmatliklarni bojxona orqali o'tkazishning o'rnatilgan tartibi hamda respublika iqtisodiyoti asoslari sohasidagi ijtimoiy munosabatlardir. Shuningdek, bojxona to'g'risidagi qonun hujjatlarini buzish jinoyatining obyekti davlat va jamiyatning iqtisodiy manfaatlari hisoblanadi, chunki, birinchidan, bu qilmishni sodir etish natijasida olib kiriladigan va olib chiqiladigan tovarlarga qo'yilgan bojlar davlat budjetiga kelib tushmaydi, ikkinchidan, respublikadan mamlakat iqtisodiy ahamiyatiga ega bo'lgan, chiqarilishi taqiqlangan tovarlar chiqib ketishiga yo'l qo'yilgan bo'ladi [1].

Quyidagilar JK 182-moddasida nazarda tutilgan jinoyat predmeti hisoblanadi:

bojxona chegarasidan o'tkazilayotgan har qanday ko'char mol-mulk, shu jumladan, valyuta va valyuta qimmatliklari;

elektr, issiqlik energiyalari va energiyaning boshqa turlari;

bojxona qonunchiligiga muvofiq, tovar deb tan olinadigan transport vositalari;

intellektual mulk obyektlari (foydali modellar, sanoat namunalari);

madaniy boyliklar – moddiy dunyoning milliy, tarixiy, badiiy, ilmiy-ma'rifiy, ma'naviy-axloqiy va boshqa madaniy ahamiyatga molik ko'char ashyolari;

o'simlik va hayvonot dunyosi obyektlari.

Obyektiv tomondan bojxona to'g'risidagi qonun hujjatlarini buzish jinoyati bojxona nazoratini chetlab yoki bojxona nazoratidan yashirib yoxud bojxona hujjatlari yoki vositalariga o'xshatib yasalgan hujjatlardan aldash yo'li bilan foydalangan holda yoki deklaratsiyasiz yoxud boshqa nomga yozilgan deklaratsiyadan foydalanib, tovar yoki boshqa qimmatliklarni ko'p miqdorda O'zbekiston Respublikasining bojxona chegarasidan o'tkazishda ifodalanadi. Shuningdek, ushbu jinoyat obyektiv tomonining zaruriy belgisi shaxsning ilgari xuddi shu qilmishni sodir etganligi uchun ma'muriy javobgarlikka tortilganligi hisoblanadi.

Ushbu jinoyatning juda ko'p miqdorda chegarani buzib o'tish, ya'ni bojxona xizmatining roziligini olmasdan turib, tovar yoki boshqa qimmatliklarni O'zbekiston Respublikasining bojxona chegarasidan ochiqdan-ochiq o'tkazish yo'li bilan, uyushgan guruh tomonidan yoki uning manfaatlarini ko'zlab, xizmat lavozimidan foydalangan holda sodir etilganligi bojxona to'g'risidagi qonun hujjatlarini buzish jinoyati uchun javobgarlikni og'irlashtiruvchi holatlar sifatida belgilangan.

Mazkur jinoyat sodir etilayotganda, tajovuz iqtisodiyot sohasidagi munosabatlarga yo'naltiriladi. Shu sababli ham O'zbekiston Respublikasi Bojxona kodeksining 412-moddasida ham bojxona to'g'risidagi qonun hujjatlarini buzganlikda aybdor shaxslar belgilangan tartibda javobgar bo'lishi belgilangan.

Bojxona to'g'risidagi qonun hujjatlarini kam ahamiyatli huquqqa xilof harakatlar orqali buzganlik uchun O'zbekiston Respublikasining Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksining 227-va 227¹-227²⁷-moddalarida ma'muriy javobgarlik nazarda tutilgan.

Bojxona to'g'risidagi qonun hujjatlarining tahlili shuni ko'rsatadiki, bojxona to'g'risidagi qonun hujjatlarining buzilishi, eng avvalo, bojxonaga oid har qanday qoidabuzarlik yoki bunday qoidabuzarlikka har qanday urinishda o'z ifodasini topadi.

Bojxona kodeksining 5-moddasi hamda "O'zbekiston Respublikasining Davlat chegarasi to'g'risida"gi qonunning 3-moddasi mazmuniga ko'ra, O'zbekiston Respublikasining bojxona chegarasi O'zbekiston Respublikasining Davlat chegarasi bilan ustma-ust tushadi. O'zbekiston Respublikasi hududida erkin bojxona zonalari va erkin omborlar bo'lishi mumkin. Ularning hududlari, agar qonun hujjatlarida boshqacha qoida nazarda tutilmagan bo'lsa, bojxona hududidan tashqarida joylashgan hisoblanadi.

Bojxona hududi sarhadlari, shuningdek, erkin bojxona zonalari va erkin omborlarning tegralari O'zbekiston Respublikasining bojxona chegarasi hisoblanadi.

Tovarlar va transport vositalarini bojxona chegarasidan o'tkazish tartibi Bojxona kodeksi va boshqa qonun hujjatlari bilan qat'iy belgilangan. Tovarlar va transport vositalarini belgilangan tartibni buzgan holda bojxona chegarasidan har qanday tarzda o'tkazish qonunga xilof hisoblanadi va ma'muriy yoki jinoiy javobgarlikka sabab bo'ladi.

Mazkur tartib O'zbekiston Respublikasining "Erkin iqtisodiy zonalar to'g'risida"gi Qonuni hamda "Erkin ombor" bojxona rejimi to'g'risidagi nizom (ro'yxat raqami 1309, 2004-yil 9-fevral) bilan ham belgilanadi.

Bojxona kodeksining 3-moddasiga asosan, bojxona ishida bojxona organi bojxona deklaratsiyasi va boshqa hujjatlarni qabul qilib olgan kuni amalda bo'lgan qonun hujjatlari qo'llanadi. Tegishli moddada boshqacha qoida nazarda tutilmagan bo'lsa, bojxona to'g'risidagi qonun hujjatlari orqaga qaytish kuchiga ega emas hamda ular amalga kiritilganidan keyin yuzaga kelgan munosabatlarga nisbatan qo'llaniladi. Biroq bojxona to'g'risidagi qonun hujjatlarini buzganlik uchun javobgarlikni bekor qiladigan yoki yengillashtiradigan bojxona to'g'risidagi qonun hujjatlari orqaga qaytish kuchiga ega. Bojxona to'g'risidagi qonun hujjatlarini buzganlik uchun javobgarlik esa ma'muriy huquqbuzarlik yoki jinoyat sodir etilgan kunda amalda bo'lgan qonun hujjatlari asosida qo'llaniladi.

Bunda "Chiqindilar to'g'risida"gi Qonunning 21-moddasi ikkinchi qismi, "Qishloq xo'jalik o'simliklarini zararkunandalar, kasalliklar va begona o'tlardan himoya qilish to'g'risida"gi Qonunning 11-moddasi birinchi qismi, "O'simliklar karantini to'g'risida"gi Qonunning 11-moddasi ikkinchi qismi va 12-moddasi, "Giyohvandlik vositalari va psixotrop moddalar to'g'risida"gi Qonunning 12-moddasi birinchi va ikkinchi

qismlari, “Atmosfera havosini muhofaza qilish to‘g‘risida”gi Qonunning 15-moddasi, “Arxeologiya merosi obyektlarini muhofaza qilish va ulardan foydalanish to‘g‘risida”gi Qonunning 19-moddasi, Vazirlar Mahkamasining 2003-yil 16-iyuldagi 315-sonli “Giyohvandlik vositalari, psixotrop moddalar va prekursorlarning muomalada bo‘lishi bilan bog‘liq faoliyatni litsenziyalash to‘g‘risida”gi qarorining 3-bandi talablari inobatga olinishi lozim.

Tovarlar va transport vositalarini olib kirish hamda olib chiqish tartibi Bojxona kodeksi, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 1997-yil 10-oktabrdagi PF-1871-sonli “Tovarlar (ishlar, xizmatlar) eksportini rag‘batlantirishga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi farmoni, Vazirlar Mahkamasining 2005-yil 11-noyabrdagi 247-sonli qarori bilan tasdiqlangan Ozonni buzuvchi moddalar va tarkibida ular mavjud bo‘lgan mahsulotlarni O‘zbekiston Respublikasiga olib kirish va O‘zbekiston Respublikasidan olib chiqish tartibi to‘g‘risidagi nizom, Jismoniy shaxslar tomonidan naqd chet el valyutasini O‘zbekiston Respublikasiga olib kirish va O‘zbekiston Respublikasidan olib chiqish tartibi to‘g‘risidagi yo‘riqnoma (ro‘yxat raqami 716, 1999-yil 7-may) va “O‘zbekiston Respublikasining naqd milliy valyutasini olib kirish hamda olib chiqish tartibi to‘g‘risidagi nizom (ro‘yxat raqami 1326, 2004-yil 16-mart) va boshqa qonun hujjatlari bilan tartibga solinar edi.

Bojxona kodeksining 21-moddasida bojxona nazorati va bojxona rasmiylashtiruvi belgilangan bo‘lib, unga ko‘ra bojxona chegarasi orqali olib o‘tiladigan tovarlar va transport vositalari bojxona nazorati hamda bojxona rasmiylashtiruvidan o‘tkazilishi kerak. Bojxona nazorati O‘zbekiston Respublikasining qonun hujjatlari va xalqaro shartnomalariga rioya etilishini ta‘minlash uchun bojxona organlari tomonidan amalga oshiriladigan, shu jumladan, xavfni boshqarish tizimi qo‘llangan holda amalga oshiriladigan chora-tadbirlar majmuasidan iborat. Bojxona chegarasidan olib o‘tiladigan tovarlar va transport vositalari ustidan bojxona nazoratini ta‘minlash uchun bojxona organlarining mansabdor shaxslari tomonidan o‘tkaziladigan bojxona operatsiyalari majmuasi bojxona rasmiylashtiruvi hisoblanadi. Shuningdek, bojxona nazorati va bojxona rasmiylashtiruvi amalga oshirilayotganda, bojxona organlari hamda ularning mansabdor shaxslari qonun hujjatlarida nazarda tutilmagan taqiqlar va cheklovlarni belgilashga haqli emasliklari mustahkamlangan.

Bojxona nazoratini o‘tkazish qoidalari, jumladan, Temir yo‘l transportida yuruvchi yo‘lovchilar qo‘l yuki, yuki, valyuta va valyuta qimmatliklarining bojxona nazorati va rasmiylashtirish tartibi (ro‘yxat raqami 619, 1999-yil 5-fevral) bilan ham belgilanadi.

O‘zbekiston Respublikasining bojxona chegarasi orqali olib o‘tiladigan hamda shartli chiqarib yuborilgan tovarlar va transport vositalari bojxona nazoratidan o‘tkazilishi lozim, Bojxona kodeksining tegishli moddalarida nazarda tutilgan hollar bundan mustasno.

Bojxona nazorati bojxona hududiga olib kirishda – tovarlar va transport vositalari bojxona chegarasini kesib o‘tgan paytdan e‘tiboran, shuningdek, bojxona hududidan tovarlar va transport vositalarini olib chiqishda – bojxona deklaratsiyasi qabul qilib olingan paytdan e‘tiboran boshlanadi.

Bojxona nazorati, agar qonun hujjatlarida boshqacha tartib nazarda tutilmagan bo'lsa, tovarlar va transport vositalari saqlangan bojxona rejimiga muvofiq chiqishga ruxsat berilgan paytdan yoxud ular bojxona chegarasini kesib o'tgan paytdan e'tiboran tugallanadi. Bugungi kunda ko'pgina olimlar jinoyatning obyektiga jinoyat qonuni bilan qo'riqlanadigan ijtimoiy munosabatlar, subyektlarning manfaatlari, qonunda belgilangan tartib sifatida yondashadilar. "Obyekt – bu ijtimoiy munosabat" qarashi tarafdorlarining fikricha, jinoyat huquqi uchun fuqarolarning xulq-atvori qoidalarini belgilash o'zining pirovard maqsadi – ijtimoiy munosabatlarni mustahkamlashga erishish usuli hisoblanadi.

Quyidagilar ijtimoiy munosabatning tarkibiy elementlaridir:

1) munosabat subyektlari (tashuvchilari); 2) munosabatning mazmuni sifatida ijtimoiy aloqa (ayni holda ijtimoiy ahamiyatga molik faoliyat); 3) munosabatning mavjudligini belgilaydigan predmet, ya'ni bunday o'zaro aloqaning yuzaga kelishi va mavjud bo'lishini bilvosita belgilaydigan omillar.

Bu mulohazalardan kelib chiqib, bojxona to'g'risidagi qonun hujjatlarini buzish jinoyatining bevosita obyekti mamlakatimizning iqtisodiy manfaatlari, iqtisodiyot asoslarini ta'minlovchi ijtimoiy munosabatlar hisoblanadi, degan xulosaga kelish mumkin.

Ma'lumki, JK 182-moddasi kodeksning "Iqtisodiyot asoslariga qarshi jinoyatlar" deb nomlangan 12-bobiga kiritilgan. Yuridik ensiklopediyaga ko'ra, iqtisodiyot asoslariga qarshi jinoyatlar – davlat milliy iqtisodiyoti asoslari, jumladan, pul-kredit, moliya, bojxona, valyuta va soliq munosabatlariga zarar yetkazadigan jinoyatlardir.

Jinoyat huquqida jinoyat tarkibining obyektiv belgilari deganda, uning obyekti, obyektning zaruriy va fakultativ belgilari tushuniladi. Shu sababdan mazkur paragrafda bojxona to'g'risidagi qonun hujjatlarini buzish jinoyatining obyektiv tomoni zaruriy va fakultativ belgilari ham yoritiladi.

Jumladan, ushbu jinoyatning predmeti har qanday tovarlar yoki boshqa qimmatliklar hisoblanadi. Xususan, bojxona chegarasidan o'tkazilayotgan har qanday ko'char mol-mulk, shu jumladan, valyuta va valyuta qimmatliklari; elektr, issiqlik energiyalari va energiyaning boshqa turlari; tovar deb tan olinadigan transport vositalari; intellektual mulk obyektlari (foydali modellar, sanoat namunalari); madaniy boyliklar – moddiy dunyoning milliy, tarixiy, badiiy, ilmiy- ma'rifiy, ma'naviy-axloqiy va boshqa madaniy ahamiyatga molik ko'char ashyolari (O'zbekiston Respublikasining 1998-yil 29-avgustdagi "Madaniy boyliklarning olib chiqilishi va olib kirilishi to'g'risida"gi qonuni 3-moddasi) hamda o'simlik va hayvonot dunyosi obyektlari ko'rilyotgan jinoyatning predmetlarini tashkil etadi.

Ushbu modda doirasida ashyo va buyumlarning tovar yoki boshqa qimmatliklar ekanligini belgilashda aybdor tomonidan ulardan qanday maqsadlarda foydalanilishi ahamiyat kasb etmaydi. Ular tadbirkorlik yoki shaxsiy iste'mol maqsadlarida foydalanilishi mumkin.

Jinoyat kodeksining 182-moddasi birinchi qismida nazarda tutilgan jinoyatning obyektiv tomoni bojxona nazoratini chetlab yoki bojxona nazoratidan yashirib yoxud bojxona hujjatlari yoki vositalariga o'xshatib yasalgan hujjatlardan aldash yo'li bilan

foydalangan holda yoki deklaratsiyasiz yoxud boshqa nomga yozilgan deklaratsiyadan foydalanib, tovar yoki boshqa qimmatliklarni O'zbekiston Respublikasining bojxona chegarasidan o'tkazishda ifodalanadi.

Tovarlarni bojxona nazoratini chetlab o'tkazish ularni O'zbekiston Respublikasining bojxona hududiga O'zbekiston Respublikasining bojxona chegarasi orqali o'tkazish punktlaridan tashqari yoki bojxona nazorati o'tkazish vaqtidan tashqari olib kirish yoki mazkur hududdan olib chiqishdan iborat har qanday harakatda ifodalanadi.

Tovarlarni bojxona nazoratidan yashirish deganda, ularni topishni qiyinlashtirish yoxud ularning asl xususiyati yoki miqdorini yashirish (masalan, ayrim bir tovarlarga boshqasining ko'rinishini berish, tovarlarni qonunga xilof ravishda bojxona chegarasidan o'tkazish uchun maxsus tayyorlangan yoki moslashtirilgan xufya joylar (chemodanlar, sumkalar, transport vositalari, konteynerlar va boshqa tashish vositalarining konstruksiyaviy (tuzilish) xususiyatiga ko'ra, ashyolarini saqlash yoki tashishga mo'ljallanmagan bo'shliqlari, devorlari (ramalari) oralari)dan foydalanish, jinoyat predmetlarini odam tanasida yashirish)ga qaratilgan har qanday harakatlar tushuniladi.

Bojxona hujjatlari yoki vositalariga o'xshatib yasalgan hujjatlardan aldash yo'li bilan foydalanish deganda, jumladan, bojxona organlariga bilaturib qalbaki hujjatlar, yolg'on ma'lumotlar kiritilgan hujjatlar, qonunga xilof ravishda olingan yoki boshqa tovarlarga tegishli hujjatlar, haqiqiy bo'lmagan hujjatlarni taqdim etish hamda qalbakilashtirilgan bojxona qiyoslash vositalari (plombalar, muhrlar, markalar bosish, qiyoslash belgilari, shtamplar va Bojxona kodeksi 46-moddasida nazarda tutilgan boshqa identifikatsiyalash vositalari) yoki boshqa tovarlarga tegishli haqiqiy qiyoslash vositalaridan foydalanish tushuniladi.

Tovarlarni bojxona chegarasidan o'tkazishning har bir tartibi uchun qonunchilikda bojxona organlariga taqdim etilishi lozim bo'lgan hujjatlar va ma'lumotlarning alohida ro'yxati nazarda tutilgan (BK 45-m.). Shundan kelib chiqib, mazkur ro'yxatlarda nazarda tutilmagan hujjatlar va ma'lumotlarni bojxona organlariga taqdim etmagan shaxsning harakatlari qonunga xilof deb qaralishi mumkin emas.

Tovarlarni deklaratsiya qilmasdan bojxona chegarasidan o'tkazish tovarlarni olib kirish yoki olib chiqish (chiqarish), ularni tanlangan bojxona rejimi ostiga joylashtirish, bojxona to'lovlarini hisoblash va undirish to'g'risida qaror qabul qilish uchun zarur bo'lgan tovarlar haqidagi ma'lumotlarni bojxona deklaratsiyasida qasddan bayon qilmaslikni nazarda tutadi.

Mazkur jinoyat boshqa nomga yozilgan deklaratsiyadan foydalanib, tovarlarni bojxona chegarasidan o'tkazish orqali sodir etilganda, qilmish obyektiv tomondan bojxona deklaratsiyasi yoki deklaratsiyalashning boshqa belgilangan shaklida tovarlar (nomlanishi, sifati va xususiyatlarini o'zida aks ettiruvchi ma'lumotlar, shu jumladan, ularning TIF TN kodlari¹), bojxona rejimi to'g'risida bilaturib yolg'on ma'lumotlarni aks ettirish orqali amalga oshiriladi.

¹ TIF TN – O'zbekiston Respublikasi tashqi iqtisodiy faoliyat tovar nomenklaturasining 8701–8705, 8709, 8711, 8716 tovar pozitsiyalarida tasniflanadigan va avtomobil yo'llarida yo'lovchilar, bagajlar, yuklarni tashish va maxsus ishlarni bajarishga mo'ljallangan vositalar, shu jumladan, konteynerlar va boshqa transport uskunolari.

Bojxona organi tomonidan bojxona deklaratsiyasini tekshirish, tovarlarni ko'zdan kechirish va bojxona deklaratsiyasida ko'rsatilgan ma'lumotlar noto'g'riligi aniqlangunga qadar bojxona deklaratsiyasida yo'l qo'yilgan xatolarning deklarant tomonidan mustaqil tuzatilishi ma'muriy va jinoiy javobgarlikni istisno etadi.

Deklaratsiya qilish O'zbekiston Respublikasi qonunchiligida o'rnatilgan tartib va shakllarda ariza berish orqali amalga oshiriladi. Shunga alohida e'tibor berish lozimki, bojxona deklaratsiyasi rasmiylashtirilgan paytdan boshlab yuridik ahamiyatga ega hujjatga aylanadi.

Jinoyat kodeksining 182-moddasida nazarda tutilgan jinoyatning tugallanish payti har bir muayyan ish bo'yicha tovarlarni qonunga xilof ravishda bojxona chegarasidan o'tkazish usulidan (bojxona nazoratini chetlab yoki bojxona nazoratidan yashirib yoxud bojxona hujjatlari yoki vositalariga o'xshatib yasalgan hujjatlardan aldash yo'li bilan foydalangan holda yoki deklaratsiyasiz yoxud boshqa nomga yozilgan deklaratsiyadan foydalanib) kelib chiqqan holda aniqlanadi.

Bojxona nazoratini chetlab yoki bojxona nazoratidan yashirgan holda, tovarlarni bojxona chegarasidan o'tkazish jinoyati tovarlar bilan bojxona chegarasini amalda kesib o'tgan paytdan boshlab tugallangan hisoblanadi.

Bojxona hujjatlari yoki vositalariga o'xshatib yasalgan hujjatlardan aldash yo'li bilan yoki deklaratsiyasiz yoxud boshqa nomga yozilgan deklaratsiyadan foydalangan holda, tovarlarni bojxona chegarasidan o'tkazish jinoyati qayd etilgan huquqqa xilof usullardan biri aniqlangan paytdan boshlab tugallangan hisoblanadi.

Agar tovarlarni o'tkazish jarayonida Jinoyat kodeksi 182-moddasida nazarda tutilgan jinoyat usuli (hujjatlar yoki bojxona qiyoslash vositalaridan aldov yo'li bilan foydalanish, deklaratsiya qilmaslik, boshqa nomga deklaratsiya qilish, bojxona nazoratidan yashirish) aniqlanmagan bo'lsa, jinoyat bojxona organlari tomonidan tovarlarni chiqarish to'g'risida qaror chiqarilgan paytdan, bunday qaror shaxs bojxona taomilini yakunlashdan bo'yin tovlaganligi sababli qabul qilinmagan hollarda esa tovarlar bojxona nazorati ostidan amalda chiqarilgan paytdan boshlab tugallangan hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi 182-moddasining birinchi qismi bo'yicha jinoiy javobgarlik tovarlar va transport vositalarini ko'p miqdorda qonunga xilof ravishda bojxona chegarasidan o'tkazganlik uchun ma'muriy javobgarlikka tortilgan (O'zbekiston Respublikasining Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksining 227¹⁶-, 227¹⁹-, 227²⁰-, 227²¹-moddalari, 227²²-moddasining birinchi qismi) shaxs ma'muriy jazo qo'llanilganidan so'ng bir yil davomida yana aynan shunday huquqbuzarlikni ko'p miqdorda sodir etgan holdagina kelib chiqadi.

Tovarlar va transport vositalarini qonunga xilof ravishda bojxona chegarasidan ko'p miqdorgacha o'tkazganlik uchun har doim shaxs aynan shunday huquqbuzarlik uchun bir yil davomida bir necha marta ma'muriy javobgarlikka tortilganligidan qat'i nazar, ma'muriy javobgarlik kelib chiqadi.

Bojxona chegarasidan qonunga xilof ravishda o'tkazilayotgan tovarlar miqdorini aniqlashda, ushbu tovarlarning jinoyat sodir etilgan vaqtdagi bozor qiymatidan kelib chiqilishi lozim.

Tovarlar qiymatini aniqlashning imkoniyati bo'lmagan hollarda (masalan, qalbakilashtirilgan spirtli ichimliklar, kontrafakt tovarlar), ularning qiymati baholash faoliyati to'g'risidagi qonun hujjatlariga muvofiq aniqlanadi.

Bojxona chegarasidan qonunga xilof ravishda o'tkazilayotgan tovarlar miqdorini aniqlashda faqat bojxona nazoratini chetlab yoki bojxona nazoratidan yashirib yoxud bojxona hujjatlari yoki qiyoslash vositalaridan aldash yo'li bilan foydalangan holda yoki deklaratsiyasiz yoxud boshqa nomga yozilgan deklaratsiyadan foydalanib o'tkazilgan tovarlar qismining qiymati inobatga olinishi kerak.

Agar shaxs bojxona to'g'risidagi qonun hujjatlarini buzish bilan bir qatorda, qonunga xilof ravishda chet elga chiqish yoki O'zbekiston Respublikasiga kirish jinoyatini sodir etsa, uning harakatlari Jinoyat kodeksining 182- va 223-moddalarida nazarda tutilgan jinoyatlar majmuyi bilan kvalifikatsiya qilinadi.

Qayd etish lozimki, hujjatning qalbaki ekanligini bilaturib, uni bojxona organlariga haqiqiy hujjat sifatida taqdim etgan shaxs harakatlari Jinoyat kodeksining 182-moddasi bilan kvalifikatsiya qilinadi va qo'shimcha ravishda 228-moddasi bilan kvalifikatsiya qilishni talab qilmaydi.

Agar shaxs Jinoyat kodeksining 182-moddasi ta'siriga tushuvchi tovarlarni bojxona chegarasi orqali o'tkazish bilan bir qatorda, kontrabanda jinoyatini sodir etsa, uning harakatlari Jinoyat kodeksining 182- va 246-moddalarida nazarda tutilgan jinoyatlar majmuyi bilan kvalifikatsiya qilinadi.

REFERENCES

1. O'zbekiston SSRning Jinoyat kodeksi [Criminal Code of the Uzbek SSR]. Tashkent, Uzbekistan Publ., 1971, p. 10.
2. Rustamboyev M.X. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksiga sharhlar [Comments on the Criminal Code of the Republic of Uzbekistan]. Special part. Tashkent, MIA Academy, 2016, p. 209.
3. Rustamboyev M.H. Jinoyat huquqi (umumiy qism) [Criminal law (general part)]. Textbook for higher educational institutions. Tashkent, TSIL, 2006, p. 170.
4. Usmonaliyev M. Jinoyat huquqi [Criminal law]. General part. Textbook for higher educational institutions. Tashkent, Yangi asr avlodi Publ., 2005, p. 218.
5. Rustambayev M.H. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat huquqi kursi [Course of Criminal Law of the Republic of Uzbekistan]. Special part. Textbook for higher education institutions. Tashkent, ILM ZIYO Publ., 2011, vol. 4, p. 420.
6. Xolikov F.U. Bojxonaga oid qonunchilikni buzishning subyektiv belgilari [Subjective signs of violation of customs legislation]. *Journal of Legal Researches*, 2022, no. SI-3.
7. Xolikov F.U. Ayrim xorijiy davlatlarda bojxona to'g'risidagi qonun hujjatlarini buzganlik uchun jinoiy javobgarlik masalalari [Issues of criminal liability for violation

of customs legislation in some foreign countries]. *International Journal of Conference Series on Education and Social Sciences*, 2022, vol. 2, no. 6.

8. Pasat A.O. Comparative analysis in the field of customs offenses and criminal regulations in certain states in relation to the legislation of the Republic of Moldova. *Juridical Tribune*, 2017, June, vol. 7, iss. 1, pp. 101–117.

9. Salaev N., Khamidov N. Qualification of smuggling: uzbek legislation and foreign experience. *Ilkogretim Online - Elementary Education Online*, 2021, no. 20 (3), pp. 1661-1667. DOI: 10.17051/ilkonline.2021.03.189/.

10. Ovchinnikov S.N. Tamozhennyie prestupleniya v mezhdunarodnom prave: problema razgranicheniya [Customs Crimes in International Law: The Problem of Delimitation]. *All-Russian Journal of Criminology*, 2015, vol. 9, no. 4, pp. 777-785.

KRIMINOLOGIYA VA JINOIY ODIL SUDLOV

ILMIY-AMALIY JURNAL

4 / 2022

MUASSIS: TOSHKENT DAVLAT YURIDIK UNIVERSITETI

BOSH MUHARRIR:

Q. Abdurasulova

Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga qarshi kurashish kafedrası professori, yuridik fanlar doktori

BOSH MUHARRIR:

Y. Kolenko

O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi Akademiyasi boshlig'i

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI

N. Salayev

Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga qarshi kurashish kafedrası professori, yuridik fanlar doktori

Mas'ul muharrir: K. Hakimov

Muharrirlar: F. Muhammadiyeva, Y. Yarmolik, Sh. Yusupova

Musahhih: M. Patillayeva

Texnik muharrirlar: U. Sapayev, D. Rajapov

Tahririyat manzili:

100047. Toshkent shahar, Sayilgoh ko'chasi, 35.

Tel.: (0371) 233-66-36, 233-41-09.

Faks: (0371) 233-37-48.

Veb-sayt: www.tsul.uz

E-mail: lawjournal@tsul.uz

Obuna indeksi: 1386.

Jurnal 2023-yil 1-fevralda tipografiyaga topshirildi.

Qog'oz bichimi: A4.

Shartli 7,9 b.t. Adadi: 100. Buyurtma: № 9.

TDYU tipografiyasida chop etildi.

ISSN 2181-2179

© Toshkent davlat yuridik universiteti